

FRANCESC CAMPRODON,
MONTSENYENC IL·LUSTRE

SANTIAGO RUSCALLEDA

Des de Madrid estant, el meu record de la Selva és la imatge del Montseny emmarcada dins la badia de Lloret, mentre de petit pescava calamar amb el meu pare. El Montseny articula majestuós la Selva, Osona i el Vallès Oriental en un sorprenent espai que ens permet anar del cim de les Agudes a les més fines cales de la Costa Brava passant per una varietat de boscos prodigiosos. El Montseny ha marcat el caràcter de tots aquells que hem nascut a les tres comarques que s'articulen al seu entorn.

Un dels personatges que més lligada va tenir la seva biografia i obra al Montseny va ser Francesc Camprodon i Safont, il·lustre poeta i polític vigatà de família taradellenca. És conegut sobretot gràcies a les notes biogràfiques que en va anar publicant mossèn Pladevall i popularment se'l recorda com l'autor del llibret de *Marina*, l'òpera d'Arrieta de la qual els lloretencs estem ben orgullosos.

Voldria en aquest article, a més de fer alguna referència a la seva obra literària, posar de manifest la personalitat política de Camprodon, que em sembla que és la cara més desconeguda fins ara de l'il·lustre vigatà.

La casa pairal dels Camprodon (coneguda avui per deformació com Can Bordon) forma part, amb la Cortada, les Mirones i el Boscàs, del conjunt de la Castanya, al municipi del Brull. Està situada a la falda del Matagalls, a la part on la comarca d'Osona s'aboca sobre el Vallès Oriental pel coll Formic. Avui dia continua dempeus i és propietat del matrimoni format per Joan Brunet i Francesca Deumal, que l'habiten.

El 1629, a Can Bordon hi va haver drama. Ens ho explica Carme Pujol de la Cortada: «A Can Bordon varen tenir bessons i tots dos volien ser hereus. Es van jugar la primogenitura en un duel a pistola. Es varen dirigir al camp de les Muntades, conegut ara com el pla de la Creu, i varen disparar-se l'un a l'altre. Tots dos varen quedar morts». Això segons la tradició oral. El cert és que al pla esmentat hi ha una creu d'uns 30 centímetres que diu: «Lo areu Camprodon, 1629».

És veritat que van morir tots dos? La creu només parla d'un hereu i per tant més aviat tendeixo a pensar que, si és veritat la història del duel, un germà va matar l'altre i un cop mort li va reconèixer la primogenitura, que en virtut de la seva mort va passar automàticament al sobrevivent. No sabem si tot això és cert, però el que és indubtable és que l'hereu Camprodon va morir en circumstàncies dramàtiques al pla de les Muntades l'any 1629. La creu en dóna fe.

És en aquesta època que tenim constància de l'aparició a Taradell d'en Montserrat Camprodon, procedent de la Castanya. És possible que la seva aparició a Taradell pogués estar relacionada amb la mort traumàtica de l'hereu Camprodon, però no tenim dades que ho puguin acreditar.

Aquest Montserrat Camprodon va esdevenir famós, segons explica mossèn Pladevall, perquè, en un cop de sort, va matar el bandoler Jaume Masferrer, el nostre conegut i ja famós Toca-son, i amb la recompensa de 300 lliures que li va donar el virrei Ramon Folch de Cardona va crear una família benestant en la qual va néixer Francesc Camprodon. Pladevall ha explicat l'episodi en el número 8 d'aquesta publicació.

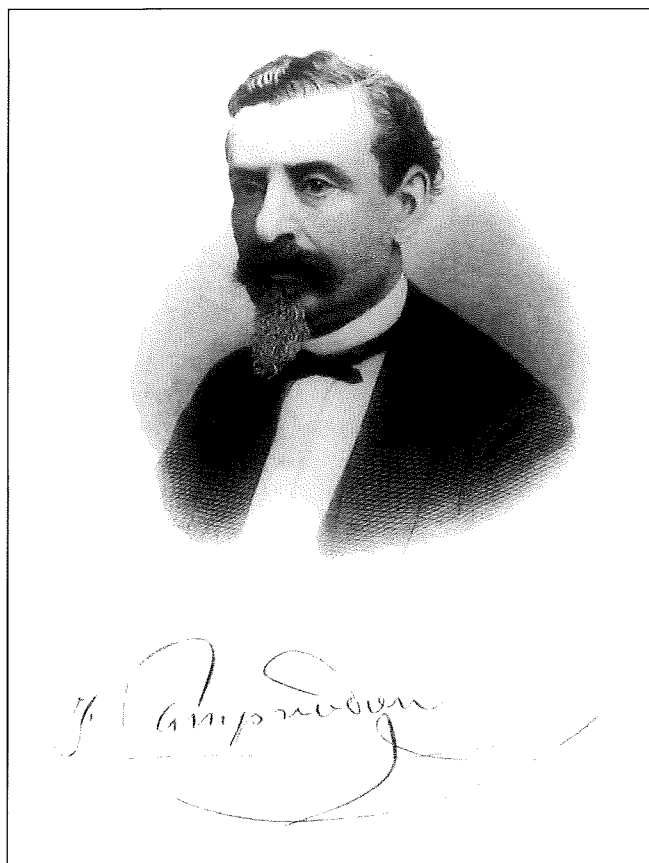
On va néixer Camprodon? Fins que el 1970 no va aparèixer per Vic la senyora Amada López de Meneses, el lloc de naixement de Camprodon se'l disputaven Vic i Taradell. A les necrològiques publicades el 1870 a la mort de Camprodon i en la biografia escrita per Elias i Gras constava que havia nascut a Vic. En canvi, Antoni Pladevall, amb l'argument de pes que els avis i els pares de Camprodon vivien a Taradell a l'època del seu naixement, sostenia que havia nascut a Taradell, però no ho podia provar perquè els llibres de registres baptismals de Vic i Taradell havien estat cremats el 1936.

Doncs bé, la senyora López de Meneses havia tingut la precaució de demanar, el 1932, un certificat del registre baptismal de Camprodon a la catedral de Vic, on es posa de manifest el següent: «Als tres dies de mars de 1816, jo, Dr. Salvador Armengol, prevere i vice-domec de la Seu de Vich, he batejat a Francesc, Andreu, Josep, nat d'avui, fill d'Andreu Camprodon, paraire, i d'Esperança Safont». Si va ser batejat el mateix dia que va néixer, queden pocs dubtes que el lloc de naixement –probablement circumstancial, perquè la família vivia a Taradell– va ser Vic, ciutat on tenien la casa pairal els Safont.

Si les 300 lliures que va rebre Montserrat Camprodon van ser l'inici sobre el qual es va establir la benestança de la família Camprodon, el casament d'Andreu Camprodon amb Esperança Safont va emparentar-los amb una de les grans famílies del món econòmic català i espanyol del segle XIX.

En efecte, el cunyat de Camprodon, Josep Safont i Lluch (continuador dels negocis del seu pare Josep Safont i Casarramona, que s'havia enriquit amb la compra de béns desamortitzats de l'església), s'establí ben aviat a Madrid. Allà, juntament amb altres financers com el català marquès de Remisa i el marquès de Salamanca, feien de prestadors del depauperat tresor de l'Estat. Dos detalls ens serviran per definir el caràcter d'aquests pagesos vigatans esdevinguts banquers a Madrid.

En primer lloc, diu Josep Maria Ramon de San Pedro, que va publicar una breu biografia de Safont a la revista *Ausa*: «Certa vegada vaig tenir a la mà un retrat que en Safont, proper als 40 anys, es va fer gravar a París. Tenia

*Francesc Camprodon
i la seva signatura.
Gravat de vers el 1860*

un indiscutible aire pagesívol; però els trets de la fesomia recordaven la dita del Dr. Letamendi: "No conec cap rostre ni caràcter dels predestinats a ésser pobres, però sí dels predestinats a no ser-ho mai"».

La mort de Safont, d'altra banda, s'adiu perfectament amb aquest caràcter de pagès esdevingut ric. El 31 de desembre de l'any 1861, Safont viatjava en cotxe de mules i, freturós d'arribar a lloc, s'entossudí a travessar el corrent impetuós del Manzanares (eren altres temps i altres pluges) contra el consell dels riberencs. «Les mules d'en Safont no es deturen per res del món», va dir, i el corrent es va emportar el cotxe, les mules i en Safont.

Coneixem poca cosa de la infantesa i l'adolescència de Camprodon. Sabem que el seu pare va deixar l'ofici de mestre paraire a Taradell per establir-se com a comerciant de guants a Barcelona quan el petit tenia 7 anys. Com a fill únic de pares benestants, va continuar els primers estudis a la Universitat de Cervera entre 1830 i 1834 i després, gràcies al sogre i al cunyat instal·lats a Madrid, a Alcalá de Henares entre 1835 i 1836, per acabar de llicenciar-se en dret a Barcelona l'any 1838.

Poca cosa més coneixem de Camprodon durant de dècada dels 1840. Potser el millor resum de la seva trajectòria el trobem a les *Biografías de todos los diputados y todos los hombres célebres que han tomado parte en el alzamiento nacional* (que va donar lloc a les Corts Constituents del 1854): «En esta época (1840) puede decirse que empieza la vida política de D. Francisco Camprodón. Desinteresado y lleno de entusiasmo, aunque templado y cauto en sus obras, el Sr. Camprodón trabajó sin descanso y bien pronto supo adquirirse una reputación envidiable, por más de un concepto. Su principio cardinal era la defensa del débil contra el fuerte, del bueno contra el malo, y consecuente y firme, ni se le vio retroceder ni aspirar jamás a coger fruto alguno de su trabajo».

Recordaré que és en aquests anys que el general Espartero va bombardejar Barcelona des de Montjuïc i que el capità general de Catalunya, general Seoane, deia al Senat: «Barcelona está destinada a su destrucción: no es necesario para que esto se verifique que los enemigos de su prosperidad hagan nada contra ella; no son necesario aciertos ni errores en el sistema económico, reforma de aranceles o tratados de comercio; no. Barcelona encierra en sus muros todos los elementos necesarios para ser destruida, para ser un desierto, para ser un país de donde huyan las gentes como de un pueblo apestado».

Quin era el problema? Doncs el següent: «No se puede negar que el genio de los naturales es trabajador, aplicado e industrioso; pero estas cualidades, que en algunos deben reputarse como virtudes, en muchos son notoriamente perniciosos vicios, porque llevados de su vehemente inclinación al interés, a la ganancia, al lucro, solo atienden a lo que es de su conveniencia, y se olvidan de que son vasallos cuando, por más beneficiados, debieran ser también más obedientes».

Camprodon formava part, evidentment, dels que no obeïen, i la conseqüència va ser el seu desterrament. Aquest desterrament és important en la vida del personatge perquè va ser a Andalusia, a l'ombra del cercle literari del duc de Montpensier, que Camprodon va passar del camp de l'advocacia als de la literatura i la política.

Fins ara no se sabia exactament ni en quin any ni quant de temps va ser desterrat Camprodon. Antoni Pladevall afirmà el 1954: «En aquell temps de guerra civil que s'acaba el 1840, el Capità General de Catalunya el va desterrar a Cadis i sembla que no torna a Barcelona fins al final de la dècada, ja que no l'hi trobem fins al començament de 1850». Però he tingut la sort de trobar a l'arxiu provincial de Cadis els documents que aclareixen aquesta imprecisió de dates: «Habiendo tenido por conveniente el Excmo. Capitán General confinar en Jerez de la Frontera a don Francisco Camprodon, vecino de esta ciudad, saldrá esta noche para un destino en el vapor Lepanto que marcha a Cádiz. Lo hago presente a V.E. para su debido conocimiento y a fin de que se sirva disponer sea observada la conducta de este individuo e impida se separe del punto de su confinamiento. Barcelona 1 de Junio de 1848».

Va ser a Andalusia que Camprodon va escriure la poesia *Recuerdo del Montseny*.

*Montseny, roca gigante
que al cielo elevas la cerviz cubierta
¡Cómo envidia mi frente delirante
la eterna nieve de tu blanca cresta!
En tu salvaje falda
abrí los ojos a la luz del día:
en tus verdes alfombras de esmeralda
dormí las siestas de la infancia mía.
Allí una humilde cuna
la queja oyó de mi inocente llanto,
dormitando a los rayos de la luna
al blando arrullo del materno canto.
Allí, con mano tarda,
mi anciano padre santiguó mi frente,
y al implorar al ángel de mi guarda,
sus lágrimas brotaban tristemente.
Allí me enseñó, errante,
a montar mi arcabuz en las montañas
y a detener el jabalí espumeante,
hundiendo mi cuchillo en sus entrañas,
y en cabañas furtivas
mandar el plomo que el fusil exhala
a tumbar las gacelas fugitivas
con el certero golpe de las balas.
Allí, so pobre losa,
en santa paz descansan mis abuelos,
sin que turbara su existencia hermosa
más tempestad que los nublados cielos.
¡Montseny! ¡Montseny! Cuando vuelva
de esta triste romería,
coronada el alma mía
con espinas de aflicción,
no me verás ya en tus riscos
trepar aguerrido y fuerte;
traigo una herida de muerte.
En vano mis fieles perros,
en los jarales ladrando,
me señalaran jadeando*

el rastro del jabalí.
 Me verás llegar sin alma,
 y habrá solo en tu camino
 la sombra de un peregrino
 que busca un sepulcro en ti.
 El rugir de tus torrentes
 los rudos ecos extraños
 de seculares castaños
 batidos del aquilón;
 la nieve de tus inviernos
 que es menos helada y densa
 que esa soledad inmensa
 que abrumba mi corazón.
 Iré a pedir un espacio
 a la solitaria tierra
 que las cenizas encierra
 de los que me han dado el ser,
 y, hasta extranjero en mi tumba,
 me iré del mundo sin huella.
 ¡Ay! Ni las lágrimas de ella
 la vendrán a humedecer.
 Vuelvo, ¡oh padres! Como un náufrago
 a la tierra de mi infancia;
 en vuestra fúnebre estancia
 no me negueis un lugar,
 ni me preguntéis que ha sido
 de la paz del alma mía...
 se quedó en el Mediodía,
 sobre las olas del mar.
 No me verás ya en tus riscos
 trepar aguerrido y fuerte;
 traigo una herida de muerte.

A més de ser elegit diputat per Barcelona a les Corts Constituents de 1854, Camprodon va ser elegit tres vegades diputat pel districte de Santa Coloma de Farners: el 1858 amb el 93% dels vots, el 1863 amb el 60%, i el 1864 amb el 56%. Finalment l'any 1865 va ser diputat per Vic, on va obtenir 1.354 vots dels 1.653 emesos, és a dir, el 82%.

Quina va ser l'actuació política de Camprodon? Si volguéssim caricaturitzar-la molt, podríem quedar-nos amb les paraules de Luis Rivero, que deia que Camprodon feia «*En la zarzuela, discursos, / y en el Congreso, zarzuelas*»,

però tenim constància que Camprodon feia quelcom més que sarsueles al Congrés dels Diputats.

Al llarg de totes les seves intervencions parlamentàries hi ha sempre un interès per defensar tot allò que fa referència a les províncies de Girona i Barcelona en general, i a la Selva en particular. Camprodon era especialista en esmenes a favor de Girona i les seves comarques.

Consta al diari de sessions del 22 d'abril de 1861 que Madoz admet una esmena de Camprodon sobre subvencions per al ferrocarril, i declara que *«aquí ha habido un Diputado que se ha presentado en la comisión con miras conciliadoras, sacando todo el partido que es posible sacar a favor de la provincia de Gerona y ese Diputado ha sido el Sr. Camprodon»*.

Altres referències a Camprodon no són tan afalagadores. En el fragor de la batalla entre el liberal banyolí Victoriano de Atmetller i l'olotí Buena-ventura Ventós, el de Banyoles, que malgrat ser del partit del govern, no aconsegueix que li donin l'acta de diputat perquè les trampes que ha fet en el procés electoral són manifestes, denuncia els seus col·legues de partit per tal de pressionar-los:

Voy a cansar un poco al Congreso leyendo una lista de empleados que han sido separados en los últimos años en la provincia de Gerona, diciendo a seguido por quienes han sido reemplazados.

El Sr. Domingo Porta reemplazado por don Mariano Puig i Borrell, primo de la Sra. Camprodon.

S. RUSCALLEDA

La masia Camprodon de la Castanya, origen del llinatge Camprodon

*Creu que recorda la mort d'un hereu
Camprodon el 1629*

I segueix una llarga llista en la qual també trobem un simple advocat de Santa Coloma de Farners que és nomenat fiscal del jutjat de la Bisbal, els mèrits del qual, segons el senyor Amatller, són ser fill d'un amic de Camprodon.

Hem de pensar que, per obtenir el 93% dels vots, Camprodon, diputat de la Unió Liberal governant, havia d'haver fet moltes promeses als selvatans. Entre les promeses complertes hi ha la construcció de la carretera de Santa Coloma a Lloret i la d'Arbúcies a Hostalric.

De la primera en dóna fe el Llibre d'Actes de l'Ajuntament colomenc. En la sessió del 12 de juliol de 1902 consta el canvi de nom del carrer Aurora pel de «Francisco Camprodon, diputado a Cortes de este distrito, a quien se debe la construcción de la carretera del Estado que une esta villa con la estación de Sils prolongada hasta Lloret de Mar».

Pel que fa l'altra carretera, els arbuciencs han manifestat el seu agraïment a l'home que els va portar la carretera i mantenen la promesa que li van fer el 23 de gener de 1862:

*Qué hacer para el diputado
tan celoso, tan activo?
Hijo serás adoptivo,
Tu nombre eterno será:
Camprodon será la calle
Por do va la carretera,
Y tu efigie toda entera
En la villa se verá.*

Les promeses electorals són diverses. Consta a l'arxiu del Congrés dels Diputats, per exemple, una denúncia d'uns electors de Llagostera contra el seu alcalde del següent tenor: *«Estando allí reunidos en su presencia y la de D. Francisco Camprodon, éste en alta voz para que le dieran sus votos, les dijo que había logrado que se les perdonaran las multas que a varios vecinos les había impuesto el Gobierno por razón de que ejercían la industria de taponeros de corcho sin la correspondiente matrícula, que subía una crecida cantidad»*.

Tot això semblaria dibuixar-nos un diputat *conseguidor*, que s'adapta bastant bé al sistema de ser representant al seu districte electoral d'un partit, la Unió Liberal d'O'Donnell, que semblaria una mena d'Unió de Centre Democràtic (UCD) del segle XIX.

Però Camprodon, com a bon català, s'adona que entre la Catalunya treballadora i el Madrid oficial hi ha problemes, que jo afegiria que encara no s'han solucionat, que el porten a deixar la política el 1866 amb una proclama que he pogut trobar al *Diari de Barcelona* i que, *mutatis mutandis*, podria fer avui més d'un diputat català:

Señor Director del Diario de Barcelona: interpelado continuamente en la calle y en mi casa de palabra y por escrito, por los electores de las provincias de Barcelona y Gerona, para que les explique clara y satisfactoriamente mi brusca virada de las filas del Gobierno, tanto más notable en mí, cuanto que mi humilde personalidad era tenida hasta hoy como la sombra del cuerpo del ilustre presidente del Consejo de ministros; voy a satisfacer la pregunta y a dar cumplida explicación de mi conducta, para que cada uno usando de su derecho, me juzgue con pleno conocimiento de causa.

En Madrid se forma una atmósfera, hija de los intereses madrileños, que son los que pertenecen y los que aspiran a pertenecer al mundo oficial, que obra sobre las personas de los gobernantes y acaba por perturbar inteligencias tan robustas y claras como la del general O'Donnell; en provincias, donde se vive del trabajo, donde se ve y se siente el mal, y donde se distingue el remedio, ansiamos agruparnos en torno del hombre que respire al aire de la nación contribuyente, y ojalá que el general O'Donnell despierte de su letargo y busque su fuerza en la defensa de los intereses de la masa que paga. Si el gobierno toma en serio la gravedad de la situación y acomete con firmeza la extirpación de los abusos de que vienen plagados, volveré a apoyarle con toda el alma; si persiste en su terquedad, buscando dinero fuera, cuando no se empieza por corregir la gangrena de dentro; entonces con todo el pesar y la con-

vicción del hombre que cree que se va derecho a la ruina, llevándose consigo la última esperanza y la última ilusión de los pueblos, le diré al gobierno: yo no sigo por esa senda de tinieblas; id vosotros, yo veo aún, y no me quiero estrellar.

I va deixar la seva acta de diputat.

Encara, però, Camprodon va tenir un retorn a la política. Destronada Isabel II, l'any 1868, va ser nomenat ministre d'Ultramar Abelardo López de Ayala, insigne poeta i amic de Camprodon al qual, per salvar la pàtria, no se li va acudir altra cosa que nomenar els seus amics literats alts càrrecs de l'Administració d'Ultramar («*porque allí falta fe, entusiasmo, exaltación para defender a la Patria*»). A Camprodon li va tocar defensar la pàtria com a administrador de loteries a l'Havana.

A Cuba, Camprodon intenta amb fe i entusiasme salvar l'espanyolitat de la colònia rebent els voluntaris catalans amb un abrandat discurs:

Minyons que de tramuntana,
veniu a donan's ajuda,
[...]
Les barres de Catalunya
son sempre els puntals d'Espanya

L'estada de Camprodon a Cuba va durar poc. El còlera, que a la Fonda Peninsular de Madrid havia passat de llarg, aquesta vegada se'l va emportar l'agost de 1870. Al seu enterrament hi era present el seu fill Josep Maria, que l'havia acompanyat en l'aventura cubana. A petició de la seva muller, Concepció Borrell, les despulles van ser desembarcades a Barcelona el 29 d'abril de 1887 i conduïdes al panteó familiar de Madrid.

No he volgut, ni l'espai m'ho permetia, ser exhaustiu en la biografia personal i política de Camprodon. Més aviat he volgut recordar fets importants i desconeguts fins ara, com la proclama de Camprodon deixant la política activa, pel que té de reflexió sobre les eternes males relacions entre Catalunya i Espanya.

Com he dit, el que ha fet perdurable la memòria de Camprodon com a literat és l'òpera *Marina*, gràcies sobretot a la música d'Arrieta. Però el millor Camprodon cal cercar-lo (segons Xavier Fabregas) en les dues obres que va escriure per a l'escena catalana, *La teta gallinaire* (1865) i *La tornada d'en Titó* (1867).

Es tracta de dos sainets modèlics no solament perquè el llenguatge hi és viu, sense afectacions ni falses retòriques, sinó perquè, en plantejar-los com obres menors d'ambient costumista, Camprodon va oblidar tota la per-

ceptiva romàntica en què queien els seus drames castellans i que Pitarra, un altre il·lustre escriptor que va ensumar l'aroma del Montseny des d'Hostalric, va satiritzar convertint la seva obra més famosa, *Flor de un día*, en *Ous del día*.

Les ganes de la Lola de Camprodon per anar a Amèrica:

*Me haría mucho placer
estos árboles gigantes
que parecen arrogantes
las nubes desafiar
aquí no los hay, verdad
de tan inmensos tamaños.*

Es converteixen en Pitarra en les ganes de la Dolors per anar a la Bordeta:

Donaria una pesseta!
Mai em canso de pensar
en aquelles dues trujes.
Els moltons de cal Tramujes.
I les vaques d'en Samà.
Aquí, d'animals tan grossos
no n'hi ha gaires, veritat.

Doncs bé, en els sainets esmentats Camprodon s'assembla més a Pitarra que a si mateix escrivint en castellà. Vegeu, per exemple, el que deia la Laia, enamorada d'un guàrdia civil i que, davant la tornada d'Amèrica d'en Titó, té un malson amb relació a alguna cosa que ha perdut:

M'adormo i sempre somio
soletats sense camins
planures blanques de gebra
rossinyols gelats al niu
I una barca silenciosa
que empeny el vent de garbí
que ve a demanar-me comptes
de l'aucell que m'ha fugit

O en Pau, que explica la vida quotidiana de Blanes de la següent manera:

Jo, ja ho saps,
al matí, cabo naps

i a la tarda, cabo cols.
Lleven tan poc els camps
que si un hom no fa'l cap viu...
L'estiu passat, quin estiu
d'espetic de trons i llamps.
Els homes sempre amb marrinxes
els capellans per les trones
i un tifus, noi, que les dones
hi petaven com a xinxes

O el mateix Titó, que quan compara la manera de ser del guàrdia civil, Gutierrez, que té la mania d'anar sempre ben net, amb la gent de Blanes, diu:

Aquí hi ha pagès que estella
i que va descalç a batre
i cada dobla de quatre
se li rovella de vella.
I en passant de l'Ebre enllà
tots van llunts, això sí,
i són com els de Llefrí
qu'els més rics, van a captar

O en Titó, quan Gutierrez li demana que es comporti «civilment», davant l'evidència que la Laia l'estima a ell:

Jo civil, primer'm faria
renegat de moreria
d'allà davant de Motril.
Vagi a les andalusies
a fer partides serranes,
les pobres noies de Blanes
no fan semblants picardies

Si busqueu en l'atzarosa vida de Camprodon un punt d'ancorament, ben segur que el trobareu ben a prop del Montseny: la Castanya, Taradell, Vic, Arbúcies, Blanes, Lloret i la Roca (d'on era la seva dona) dibuixen una geografia que fa possible que, quan escriu als seus amics madrilenys i firma «El Catalán», la imatge de Catalunya sigui aquella «roca gigante» que en Guerau de Liost va rebatejar com «la muntanya d'ametistes».

Creiem que la biografia i l'obra de Camprodon bé mereixen un record en aquestes monografies del Montseny, que des de la Marina de la Selva agraïm perquè enalteixen una muntanya que també els selvatans portem al nostre cor.